

DOI: 10.31499/2307-4906.1.2018.134919

УДК 37.034

*Наталія Осадчук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Житомирського військового
інституту імені С. П. Корольова*

ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ АКМЕОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті розкрито сутність акмеологічної моделі в дослідженні культурологічної підготовки майбутніх офіцерів у рамках навчання у ВВНЗ. Окреслено та охарактеризовано змістовні компоненти системи культурологічної підготовки майбутніх офіцерів в аспекті акмеологічного підходу (мотиваційно-ціннісний компонент (формування позитивної акме-мотивації курсантів, орієнтація на гуманістичні цінності, налаштування на оптимальні результати та успіх); змістовно-проектувальний компонент (проекування курсантами «мікроакме», які потрібно досягнути у культуротворчій діяльності); когнітивний компонент (формування системи теоретичних знань з основ культурології, історії, мови, країнознавства та акмеології); діяльнісно-процесуальний (формування умінь творчо, нестандартно, але досить ефективно розв'язувати професійні задачі); рефлексивно-оцінний компонент (формування рефлексивної позиції курсанта з метою оцінки себе як суб'єкта культуротворчої діяльності); творчий компонент (формування творчого підходу до культуровідповідної професійної діяльності майбутніх офіцерів).

Ключові слова: акмеологічна модель, культурологічна підготовка, змістовні компоненти, майбутні офіцери.

The essence of the acmeological model of cultural development and training prospective commissioned officers in a higher military educational institution is explored in the article. The basic content components of the system of cultural education and training prospective commissioned officers in the aspect of the acmeological approach (motivational component (cadets' positive motivation for achieving acme-level of culturological knowledge and skills, their aspiration to success, acmeological purposefulness and willingness to self-development), content projecting component (cadets' ability to forecast and plan own cultural activity), cognitive component (cadets' culturological and acmeological knowledge), operational component (cadets' professional skills, educational skills, intellectual and emotional skills), reflective component

(cadets' knowledge and skills of self-cognition, self-correction, self-perfection), creative component (cadets' ability to find unexpected solutions in hopeless situations) are determined and described. All these components are interrelated and create the consolidated structure of cultural development of the prospective military professionals.

Key words: *acmeological model, cultural education and training, content components, prospective commissioned officers.*

Радикальне підвищення професіоналізму офіцера передбачає різнобічний особистісний розвиток у поєднанні із загальною культурою та формування гуманістичної позиції на основі єдності професійної, суспільно-економічної і культурологічної підготовки. Культурологічна підготовка в системі ВВНЗ виступає одним із провідних факторів підвищення соціального статусу військовослужбовця як багатогранно розвиненого та компетентного фахівця.

Удосконалення культурологічної підготовки майбутніх офіцерів пов'язане з усвідомленим сходженням особи до високого рівня компетентності і професійної майстерності. Це стає можливим за умов впровадження нового та перспективного напрямку – акмеології.

Аналіз доробку наукових праць свідчить про те, що в останні десятиріччя їхню увагу привертає проблема визначення акмеологічних засад тих чи інших процесів. Так, до різних аспектів окресленої проблеми зверталися відомі російські вчені Н. Кузьміна, А. Деркач, О. Бодальов, О. Анісімов, В. Зазикін, А. Реан, а також вітчизняні науковці С. Пальчевський, В. Вакуленко, В. Гладкова, Г. Данилова, Г. Кримська, В. Панчук, О. Дубасенюк, Н. Сидорчук, Т. Дерека, Н. Гребінь-Крушельницька, Х. Шапаренко та ін. Водночас варто зазначити, що бракує праць з питань культурологічного розвитку майбутніх офіцерів, їх фундаментальної професійної підготовки в аспекті акмеологічного підходу.

Актуальність порушеної проблеми, доцільність наукового пошуку шляхів підвищення якості культурологічної підготовки майбутніх офіцерів зумовили необхідність наших наступних наукових пошуків.

Тому мета нашого дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати змістовні компоненти акмеологічної моделі культурологічної підготовки майбутніх офіцерів.

У нашому науковому дослідженні акмеологічну модель культурологічної підготовки курсантів ми розглядаємо як дидактичну систему взаємообумовлених структурних компонентів змісту культурологічної підготовки майбутніх офіцерів на акмеологічних засадах. Акмеологічна модель культурологічної підготовки майбутніх офіцерів передбачає розробку концептуальної моделі-еталона (ідеального образу) військового

фахівця з оптимальним рівнем сформованої особисто-професійної культури як системи взаємообумовлених структурних компонентів, що забезпечать формування соціально активної, морально й фізично здорової особистості курсанта, зацікавленої в результатах своєї діяльності та здатної досягати поставлених цілей.

Методологія системного підходу дає можливість розглянути феномен культурологічної підготовки на акмеологічних засадах в межах її функціональних зав'язків та відносин, а також основних змістовних компонентів.

Будь-яка система (в нашому випадку – акмеологічна модель) визначається як об'єднання взаємопов'язаних структурних компонентів, яке залишається стійким при змінах і підлегле цілям виховання і освіти. Дидактичній системі притаманні такі основні ознаки: цілісність, взаємопов'язаність елементів, зв'язок із середовищем. Цілісність системи означає спільну мету, досягненню якої служать частини системи. Взаємодія і взаємопроникнення частин системи, неможливість їх розриву є необхідною умовою існування системи [1, с. 58].

На підставі досліджень праць українських та зарубіжних вчених з акмеології та культурології (О. Анісімової, О. Воронцової, Н. Гребінь-Крушельницької, Т. Дереди, О. Дубасенюк, Н. Сидорчук, О. Зеленської, Т. Іванової, Л. Маслак, Т. Мельничук, О. Федорцової, Х. Шапаренко) ми зробили висновок, що культурологічна підготовка курсантів на засадах акмеології – це процес і результат вирішення акмеологічних завдань навчального процесу, спрямований на максимальний розвиток особистого потенціалу курсантів, оптимальну самореалізацію у майбутній особисто-професійній діяльності, формування у курсантів гуманістичних ціннісних орієнтацій, які обумовлюють спрямованість особистісної позиції і професійної поведінки, оволодіння культурологічними знаннями й уміннями, що уможливають культурологічний аналіз явищ, розширення та збагачення свідомості та кругозору курсантів, їх моральних цінностей, переконань, емоційно-ціннісного ставлення до світу, моральної поведінки, що здійснюється на основі гуманістичної парадигми і системного та акмеологічного підходів до навчання.

Відповідно до викладеного вище та враховуючи особливості професійної діяльності, а також вимоги до особистісних та професійних якостей майбутніх офіцерів ЗСУ, ми окреслили основні змістовні компоненти акмеологічної моделі культурологічної підготовки майбутніх офіцерів (в аспекті акмеологічного підходу):

- 1) мотиваційно-ціннісний;
- 2) змістовно-проектувальний;
- 3) когнітивний;
- 4) діяльнісно-процесуальний;

- 5) рефлексивно-оцінний;
- 6) творчий.

Мотиваційно-ціннісний компонент культурологічної підготовки на акмеологічних засадах полягає у визначенні цілей, соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, нахилів, мотивів, що спонукають до оптимальної самореалізації у культуротворчій діяльності, а також розвиток позитивної мотивації з метою формування акмеологічної спрямованості курсантів.

У процесі розвитку позитивних мотивів до навчання важливо, щоб відбувалося перетворення (засвоєння) зовнішніх, реальних дій з предметами на внутрішні, ідеальні суспільні норми (процес інтеріоризації), щоб вимоги, ідеали та цінності культури сприймалися і засвоювалися (інтеріоризувалися) індивідуально, вибірково. Саме тому ціннісні орієнтації особистості не завжди збігаються з цінностями, виробленими суспільною свідомістю. Суспільні цінності стають стимулами, збудниками до дії у випадку, якщо вони усвідомлюються і приймаються майбутнім фахівцем, та стають особистісними цінностями, переконаннями, ідеалами, цілями.

А. Деркач та О. Селезньова дають визначення акме-мотивації та розглядають її як сукупність усіх видів спонукань та умов (мотивів, потреб, інтересів, цілей, нахилів, мотиваційних настанов, ідеалів, звичок, наслідування тощо), які детермінують, активізують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток людини як спеціальну духовну діяльність. Акме-мотивація є результатом розбіжності між уявленням щодо «ідеального стану», що обумовлений визнаною системою цінностей та знанням «реального стану», тобто розбіжність між реальним «Я» та ідеальним «Я» [3].

Розвиток позитивної акме-мотивації майбутніх офіцерів до культуротворчої діяльності на засадах акмеологічного підходу можливий під впливом багатьох об'єктивних чинників. Важливе місце у цьому процесі відводиться цілеспрямованому акмеологічному впливу.

Таким чином, позитивна акме-мотивація, орієнтація на гуманістичні цінності, налаштування на оптимальні результати та успіх є обов'язковим компонентом змістовної структури культурологічної підготовки майбутніх офіцерів.

Змістовно-проектувальний компонент передбачає розробку системи особистісного та професійного загальнокультурного розвитку майбутнього офіцера за допомогою діагностики особистісного потенціалу, індивідуальних та особистісно-професійних особливостей курсанта. Він також включає процес постановки цілей навчання та підбір інноваційних педагогічних та акмеологічних технологій, а також контроль ступеня досягнення цілей, способів їх виявлення та оцінки. Викладач здійснює

акмеологічний супровід індивідуального розвитку курсанта, контролює разом з курсантом досягнення (чи недосягнення) поставлених цілей. Таким чином відбувається корекція процесу навчання з налаштуванням на оптимальний результат.

В акмеологічних технологіях навчання здійснюється цілеспрямована освітня діяльність, у якій курсант разом з викладачем свідомо окреслює цілі й завдання самозміни і творчо їх досягає. Курсант спочатку проектує «мікроакме», які слід досягнути.

Акмеологічність проектувальної діяльності курсанта проявляється у висуненні власного варіанту мети, узгодженні своїх цілей і цінностей з цілями і цінностями інших людей, оприлюдненні своїх труднощів і проблем, спроб знайти їх причини в самому собі; умінні виявляти свою самостійність, працювати спільно з викладачем і коректувати свої дії на основі зворотного зв'язку. В акмеологічному проектуванні великого значення в багатьох дослідженнях надається складанню відповідної програми (плану).

Планування пов'язане з розробкою плану досягнення поставленої мети. Програма – особливий вид проекту, що виконує в першу чергу конструктивну функцію, коли пріоритетним стає вибудовування конкретних дій, направлених на досягнення визначеної зовнішності предмета проектування. У структуру програми входять відомості про цілі, уявний продукт, засоби його отримання, а також про об'єкти перетворення і процедури управлінської діяльності в рамках проектування [11, с. 59–61].

Когнітивний компонент культурологічної підготовки майбутнього офіцера передбачає формування системи теоретичних знань з основ культури, історії, мови, країнознавства та акмеології.

Т. Іванова до науково-теоретичних культурологічних знань відносить знання про сутність та структуру культурологічної підготовки, дослідниця вказує, що від рівня їх засвоєння залежить успішне вирішення культурологічних проблем у майбутній професійній діяльності; усвідомлення соціальної значущості означеної підготовки, сприйняття вимог майбутньої професії та усвідомлення пред'явлення їх до власної особистості; самовиховання якостей, моделюючих особистість майбутнього фахівця (у нашому дослідженні – офіцера). Практичні (культурологічні) знання – це знання про форми, методи, засоби, прийоми культурологічної підготовки, оцінювання їхньої ефективності та важливості для майбутньої професійної діяльності культурологічного спрямування [5].

Більшість дослідників з культурологічної підготовки майбутніх фахівців (С. Дичковський, О. Зеленська, Л. Маслак, Т. Мельничук, О. Федорцова) наголошують на необхідності формування системи історико-культурних, лінгвокраїнознавчих та загальнокультурних знань

через міжпредметні зв'язки. Причому значимість міжпредметних зв'язків досить вагома як під час навчального процесу в межах ЗВО, так і у процесі самостійної роботи студентів або курсантів.

Робота з міжпредметним матеріалом поглиблює інтерес до інших дисциплін, тим самим збагачує світогляд слухача, обізнаність у загальнокультурних та історичних явищах, активізує пізнавальну діяльність і прагнення до професійного самовдосконалення й подальшої наукової діяльності. Таким чином, застосування міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки дає можливість збагатити, узагальнити, систематизувати історико-культурні, психологічні, фахові/спеціальні, лінгвокраїнознавчі та загальнокультурні знання, які вивчаються в межах різних навчальних дисциплін [10].

Культурологічні знання, на нашу думку, також включають у свою структуру акмеологічні знання і вони є взаємообумовленими. Акмеологічні знання як складові культурологічних набувають для майбутнього офіцера характеру орієнтирів для досягнення рівня зрілої «культурологічно підкованої» особистості.

А. Деркач та О. Селезньова зазначають, що акмеологічні знання – це сукупність даних в галузі акмеології, результат пізнання процесу досягнення акме й самоздійснення та відображення цього процесу в свідомості людини [3, с. 21].

Автори зазначають, що акмеологічні знання мають теоретичну та емпіричну форму виявлення. На теоретичному рівні вони сягають рівня пояснення фактів, осмислювання їх в системі понять даної науки, як складової її теорії. На емпіричному рівні акмеологічні знання виступають як засіб самопізнання та самовдосконалення людини та соціуму.

І. Соколова визначає, що акмеологічне знання є специфічним, комплексним новоутворенням, інтегруючим соціальні, гуманітарні та природничі (технологічні) закономірності буття людини. Вони є результатом пізнання дійсності та її відображенням у свідомості суб'єкта.

Соціальний компонент акмеологічного знання пов'язаний з проблемою сенсу і стратегії життєдіяльності суб'єкта (К. Абульханова), характеризується соціокультурною спрямованістю, гуманістичним світосприйняттям, науковою логікою соціального пізнання. Предметом соціокультурного пізнання стають феноменологія, закономірності, фактори, механізми, умови, способи індивідуального і професійного розвитку суб'єкта діяльності. Гуманітарний та соціально-економічний компоненти містять акмеологічне знання про еволюційний розвиток людини в її біологічному, історичному, індивідуальному розвитку [9].

Відтак культурологічні знання включають у свою систему історико-культурологічні, психологічні, фахові/спеціальні, лінгвокраїнознавчі, загальнокультурні та акмеологічні знання, які вивчаються в межах різних

навчальних дисциплін, та, на нашу думку, є взаємообумовленими, набувають для майбутнього офіцера характеру орієнтирів для досягнення рівня зрілої особистості з високим (оптимальним) рівнем особистісної та професійної культури.

Культурологічні знання – важлива, але недостатня умова культурологічної компетентності майбутнього офіцера, так як знання є лише передумовою інтелектуальних і практичних умінь і навичок. Структура культурологічної підготовки майбутнього офіцера реалізується через вміння, які він набуває, а вміння розкриваються через сукупність дій, що послідовно розгортаються (частина яких може бути автоматизована до навичок), заснованих на теоретичних знаннях і спрямованих на вирішення як культурологічних, так і професійних завдань.

Тому, розглянемо четверту складову культурологічної підготовки майбутнього офіцера на засадах акмеології – *діяльнісно-процесуальний компонент* як розширення культурологічних умінь і навичок майбутніх офіцерів для досягнення вершини особисто-професійної культури через практичну діяльність як універсальну форму функціонування особистості. Становлення особистісно-професійної культури майбутнього офіцера розглядаємо як цілісний і безперервний процес практичної діяльності особистості, орієнтований на формування культурологічних професійних умінь та навичок.

Як свідчить практика, залучення курсантів до культуротворчої практичної діяльності за допомогою доцільного добору та поєднання традиційних та акмеологічних технологій, стимулюють їхню активність до усвідомлення та оволодіння змістовними компонентами культурологічної підготовки, сприяючи формуванню культурологічних умінь та навичок, розвитку особистісних якостей, таких як самоорганізація та самореалізація.

О. Дубасенюк в аспекті акмеологічного підходу акцентує увагу на необхідності формування вмінь та гнучких навичок, які виявляються у вигляді єдиної системи узагальнених та спеціальних знань і вмінь. Уміння і гнучкі навички, на думку дослідниці, повинні поєднуватися з уміннями творчо, нестандартно, але досить ефективно розв'язувати професійні задачі.

Загальні акмеологічні вміння виступають як ефективні спеціальні вміння здійснювати надійні і точні прогнози – основу планування і реалізації будь-якої діяльності, умінь приймати відповідальні й ефективні рішення, зокрема в екстремальних та нестандартних ситуаціях, уміння здійснювати самоконтроль і саморегуляцію на високому рівні. Професіонали повинні обов'язково володіти розвиненими комунікативними вміннями впливати, переконувати, навіювати, полемізувати, вислуховувати та ін. [4].

Під *рефлексивно-оцінним компонентом* культурологічної підготовки майбутніх офіцерів в аспекті акмеологічного підходу ми розуміємо

здатність курсанта до адекватної оцінки своїх дій та їх результату, до оцінки та корекції своєї готовності до культуротворчої діяльності.

Рефлексія – це процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення людиною себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, відносин з іншими людьми і ставлень до них, власних задач, призначень тощо. Процесуально і функціонально рефлексія пов'язана із самоспостереженням, інтроспекцією, ретроспекцією, самосвідомістю і є основним фактором регуляції поведінки й особистісного розвитку [2, с. 569].

Активізація рефлексивної позиції пов'язана з орієнтацією фахівця на саморозвиток. Джерелом цього процесу є система усвідомлених суперечностей у особисто-професійній діяльності. Тому в навчально-професійній діяльності необхідно створювати такі ситуації, які б актуалізували рефлексивну позицію фахівця, формували його позитивне самосприйняття, стимулювали процеси самоствердження [6].

Показником рефлексивно-оцінного компонента в структурі культурологічної підготовки майбутніх офіцерів є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки офіцером себе як суб'єкта культуротворчої діяльності).

Таким чином, рефлексивно-оцінний компонент виконує функцію контролю і спрямований на корекцію процесу підготовки курсанта до культуротворчої діяльності.

Креативний компонент культурологічної підготовки майбутніх офіцерів передбачає здатність офіцера розв'язувати складні проблеми та завдання, що не можуть бути вирішені за заздалегідь відомим алгоритмом. Більшість акмеологів креативність або творчість розглядають як акме-вершину, невід'ємний компонент змістовної структури зрілої особистості. Зріла особистість є активним суб'єктом життя і творцем власної долі.

Креативність – здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації у незнайомих умовах.

Можна виділити такі основні параметри креативності:

- 1) оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, рідкісні ідеї, відповідати на питання нестандартно;
- 2) проблемність – здатність до виявлення і постановки проблем;
- 3) продуктивність – здатність до генерування великого числа ідей;
- 4) гнучкість (або сприйнятливність) – чутливість до протиріч, здатність виробляти різноманітні, всебічні ідеї, швидко переключатися з однієї ідеї на іншу;
- 5) теоретичність – здатність до вирішення проблем шляхом аналізу і синтезу;
- 6) метафоричність – схильність до фантазії, об'ємних асоціацій,

використання символічних і графічних засобів для вираження своїх думок, ідей, уявлень.

До креативних якостей деякі дослідники відносять також натхненність, винахідливість, ініціативність, інтуїцію, нестандартність, розкутість думок і почуттів, кмітливість [8].

Бути креативним фахівцем – це вимога часу, оскільки на передній план у його діяльності виступає творчий підхід до справи та гуманне ставлення до людей [7].

Отже, на нашу думку, впровадження описаних змістовних компонентів у процес культурологічної підготовки майбутніх офіцерів на акмеологічних засадах дозволить нам перейти від уявного ідеального образу майбутнього офіцера до реального та сформувати зрілу особистість офіцера з високим рівнем розвитку особистісно-професійної культури, як творчу особистість, яка здатна до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки. Наявність такої характеристики майбутнього офіцера дозволить військовому фахівцеві досить швидко та ефективно адаптуватися до надзвичайних умов, адекватно діяти в умовах вітальної загрози, конструктивно реагувати на поставлені завдання, приймати нестандартні рішення в ситуаціях невизначеності й неповної інформації.

Перспективи подальших досліджень бачимо у застосуванні на практиці розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимова Е. В. Совершенствование культурологического образования студентов гуманитарного вуза : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Анисимова. – Нижний Новгород, 2006. – 188 с.
2. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА; СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.
3. Дубасенюк О. А. Акмеологічна концепція професійного розвитку педагога / О. А. Дубасенюк // Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 5–10; 11–57.
4. Деркач А. А. Акмеология в вопросах и ответах : учеб. пособие / А. А. Деркач, Е. В. Селезнева. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО МОДЭК, 2007. – 248 с.
5. Іванова Т. В. Культурологічний компонент у підготовці майбутнього педагога / Т. В. Іванова // Нові технології навчання. – К., 2001. – С. 34–38.
6. Кулаківська Ю. С. Педагогічна рефлексія як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови ДНЗ

- [Електронний ресурс] / Ю. С. Кулаківська. – Режим доступу : http://www.psych.kiev.ua/Кулаківська_Ю.С.
7. Макаренко С. С. Креативність – результативна складова професійної діяльності майбутніх рятувальників : зб. ст. VII Всеукр. наук.-практ. конф. «Особистість в екстремальних умовах» (20 травня 2015 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2015. – С. 18–20.
 8. Манівлець Е. Є. Креативність як невід’ємна складова розвитку творчого потенціалу студента / Е. Є. Манівлець // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 304–308. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_1_67
 9. Соколова І. В. Акмеологічні знання, акмеологічний зміст, акмеологічна освітня парадигма: акмеологічний трикутник / І. В. Соколова // Проблеми освіти : зб. наук. пр. – Житомир – Київ, 2015. – Вип. 84. – С. 318–322.
 10. Федорцова О. Г. Формування культурологічної компетентності майбутніх інженерів енергетиків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Г. Федорцова. – Житомир, 2016. – 311 с.
 11. Шапаренко Х. А. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу : дис. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Х. А. Шапаренко. – Харків, 2008. – 207 с.